

Черкаська загальноосвітня школа І-ІІІ ст. №7
Черкаської міської ради Черкаської області

Конспект уроку:
з природознавства на тему:
«Рідний край на території України»

Підготувала
вчитель початкових класів
Чумак Ольга Анатоліївна

Черкаси 2016

Тема уроку: Рідний край на території України.

«Черкащино, моя ти вишиванко, земля козацька, вільна і свята»

Мета уроку: Сформувати поняття рідний край – Черкащина, пояснити місце розташування Черкаської області, рельєф місцевості, адміністративного поділу на райони; звернути увагу на водні ресурси Черкаського краю; розширювати знання учнів про історичне минуле нашого краю, славетних земляків, культурні традиції. Виховувати інтерес до історії своєї землі, любов до Батьківщини, бажання жити і працювати на благо рідного краю.

Обладнання: Карта Черкаської області, діаграма населення, ілюстрації визначних природних об'єктів, пам'ятників архітектури і культури, портрети славетних українців, атласи.

Тип уроку: Засвоєння нових знань.

Форма проведення: «Телепередача»

Рубрики:

1. «Погода у рідному краї»
2. «Черкащина – серце України»
3. «Давні часи та сьогодення»
4. «Традиційне мистецтво Черкащини»
5. «Цікаво знати»
6. «Знай, читай, пізнавай свій рідний край»

I. Організація класу. Психологічне налаштування

Привітання

- Чи всі налаштувались на урок? Покажіть який у вас настрій.
(Діти показують сонечко або хмаринку)
- Яким би ви хотіли бачити наш урок?

II. Оголошення теми та завдань уроку.

Тема нашого уроку: «Рідний край на території України». Цю тему вивчають учні всіх регіонів України і в кожній області діти ознайомлюються зі своїм краєзнавчим матеріалом. У нашому підручнику немає теми Черкащина, отже ми ретельно готували матеріал з різних джерел і сьогодні презентуємо свій проект у вигляді телепередачі «Черкащино, моя ти вишиванко, земля козацька, вічна і свята».

Ми почуємо і побачимо такі рубрики:

1. «Погода в рідному краї» - підготували синоптики;
2. «Черкащина – серце України» - географи;
3. «Давні часи та сьогодення» - історики;
4. «Традиційне мистецтво Черкащини» - мистецтвознавці;
5. «Цікаво знати» - науковці;
6. «Знай, читай, пізнавай свій рідний край» - бібліотекарі;

III. Вступне слово: Батьківщина – це земля, де ти народився. Де сонце сяє нам щодня, де шумлять зелені гаї, де течуть блакитні ріки, де людина живе повіки.

Вірш «Батьківщина»

Твій рідний край, дитино,
То красная земля.
Куди не пнеш оком –
Ліси, луги, поля.

Твій рідний край, дитино,
То ті сільські хати,
Що в них живе народ наш,
Усі твої брати.

Рубрика «Погода в рідному краї»

1. Виступ синоптиків

Зима в цьому році надзвичайно люта і вперта, довго лякала вона нас своїми морозами і не пускала у свої володіння таку довгоочікувану весну.

Але у природи свої закони і нічого не зможе зробити зима, весна впевненими кроками іде до нас.

Уже по –весняному тепло світить сонечко.

Небо високе та ясне.

День став довшим.

Температура повітря поступово підвищується і уже становить ____!

Хочемо дати вам такі поради:

1. Стежте за змінами в природі, адже кожен день унікальний і неповторний.
2. Особливо весною, коли біжать, дзвенять струмки і починають розпускатися дерева.
3. Не забувайте перевіряти і народні прикмети.
(народні прикмети)
4. Бажаємо вам гарної погоди, тепла і сонця в душі і серці.

Рубрика «Черкащина – серце України»

2. Виступ географів

Місце розташування Черкаської області

Черкащина – це широкі простори ланів, квітучих садів і грабових та соснових лісів у долинах річок.

Наша область знаходиться у природній зоні лісостепу.

«Наш лісостеп – це край барвистий,

куди не глянь краса кругом.»

Черкаська область розташована на східноєвропейській рівнині в басейні середньої течії Дніпра, в центральній частині України. Площа області – 20,9 тис км², це 3,5% площі всієї України.

Черкащина межує на півночі з Київською областю (межа 340км)

На сході з Полтавською обл. (межа 212км)

На півдні з Кіровоградською обл. (межа 388км)

На заході з Вінницькою обл. (межа 124 км)

Територія області простягнулась з південного заходу на північний схід на 245км, із півночі на південь – 150км.

Наша область поділена Дніпром на лівобережну та правобережну.

Рельєф області:

- Яку ж форму поверхні має наша область?

В цілому рельєф Черкаської області рівний, злегка хвилястий та горбистий.

Територія поділяється на 2 частини – правобережні та лівобережну.

Вся правобережна частина розміщена в межах Придніпровської височини.

На правобережжі налічується більше 3 тисяч горбів, що чергуються з пониженням.

Найвища точка Черкаської області знаходиться на одному з пагорбів, що розташований на захід від Монастирища – 275км.

Також підняття на височині є біля Канева та біля Мошногір'я. Тарасова гора – насправді – це не гора, а підвищення на височині.

Лівобережжя розкинулось на Придніпровській низовині.

В цілому рівний та злегка хвилястий рельєф нашої області зручний для будівництва народогосподарських об'єктів та аграрної галузі.

Адміністративний поділ Черкаської області

Більшість районів розміщені на правому березі Дніпра. Всього Черкаська область поділена на 20 адміністративних районів:

- Городищенський
- Драбівський
- Жашківський
- Золотоніський
- Кам'янський
- Канівський
- Катеринопільський
- Корсунь-Шевченківський
- Лисянський
- Маньківський
- Монастирищенський
- Смілянський
- Тальнівський
- Уманський
- Христинівський
- Чернобаївський
- Звенигородський
- Черкаський
- Чигиринський
- Шполянський

Крайні точки області:

На півночі: с. Колонівка Драбівського району

На півдні: с. Колодисте Уманського району

На сході: с. Стецівка Чигиринського району

На заході: с. Кортиня Монастирищенського району

Практична робота:

(Назвати райони і показати їх, вказати північні, південні, західні, східні.

Визначити відстань між районними центрами за масштабом карти)

Географічний центр України знаходиться у нашій області у Шполянському районі. Біля міста Шпола встановлений пам'ятник, який має назву «Серце України».

Діаграма населення Черкаської області

Водні ресурси Черкащини

Черкащина багата на водойми: це і водосховища (Кременчуцьке і Канівське), річки, озера, болота, ставки. Територією Черкащини протікає 1037 річок, у тому числі 181 річка завдовжки понад 10км і багато середніх та малих річок.

Найбільшою річкою є Дніпро. Головну нашу річку в різні часи називали по різному: Борисфен, Данаприс, Дніпр, Славутич. Дніпро бере початок на Валдайській височині в Росії і несе свої води до Чорного моря через Росію, Білорусь і Україну. Краса Дніпра, його величність та мальовничість його берегів надихали багатьох поетів та художників на створення шедеврів: віршів, картин, пісень.

Не можна не згадати слова Т.Г. Шевченка, які покладені на музику і стали справді народною піснею «Рече та стогне Дніпр широкий...»

В межах нашого краю Дніпро приймає з правого боку за течією Вільшанку, Тясмин, Рось, Росаву. А з лівого – в Дніпро впадає Сула, Супій, Золотоношка.

Великими річками нашої області також є Гірський та Гнилий Тікич, які впадають у річку Синюху, а вона несе свої води до Південного Бугу і в Чорне Море. Ще притоками Синюхи є річка Велика Вись та Ятрань.

Практичне завдання

(Показати річки на карті. По території якого району протікає. Де витік? Гирло?)

На території області є багато озер та понад 2000 ставків. Найбільше в області озеро Криве, знаходиться поблизу Дніпра, є чимало боліт, найбільшим є Ірдинське болото, що розташоване на Ірдинсько-Тясминській низовині. Таблиця з назвами найбільших річок Черкащини.

Рубрика «Давні часи та сьогодення»

3. Виступ істориків

Історія народження Черкаської області.

Черкаська область – наймолодша з усіх областей України. Вона утворилась в самому центрі нашої держави 7 січня 1954 року із земель сусідніх областей: з 20 районів Київської області, 6 – Полтавської, 2 – Кіровоградської, 1 – Вінницької. Зараз в області розташовано 16 міст, 15 селищ міського типу та 826 сіл. На території області проживають в основному українці, але вона є рідною для білорусів, росіян, євреїв, татарів, вірменів – людей, які народилися і проживають тут.

Черкаська область має свій герб і прапор.

Герб: Лазуровий іспанський щит із зображенням сонячного диска, з центру якого виходять три золоті колоски. Щит обрамлено орнаментом із портретом Т.Г. Шевченка.

Прапор: Прямокутне полотнище, обрамлене жовтою каймою з гербом області в центрі.

Історичне минуле нашого краю.

На нашій території люди жили досить давно. Ще 5 тис. років до н.е. існувала трипільська культура. Трипільці селились біля річок, будували житла у вигляді землянок, займались хліборобством, скотарством, рибальством, займались сільським господарством. Жінки ліпили посуд з глини, пряли, чоловіки виробляли знаряддя праці з каменю, кісток і навіть з міді. Поселення трипільців знайшли на території Уманського та Тальнівського районів. Археологи знаходять рештки посуду, знарядь праці і навіть прикраси із міді: браслети, кільця, гачки.

Багато важливих історичних подій відбувалося в нашому краї. Це і оборона південних кордонів давньоруської держави, і зародження українського козацтва, і захист від навали кримських орд, набігів турків, а в сучасній історії – звільнення від німецько-фашистських загарбників, здобуття Україною незалежності.

Дуже давнім є міста Канів, Корсунь, Звенигородка, Городище і нашому рідному місту – 726 років.

Наші славетні земляки

Як відомо, історію творять люди. Найславетнішим нашими земляком є Т.Г. Шевченко, який прославив нашу українську мову і свою державу. Він дуже любив свій рідний край і багато написав про нього (вірш).

Через 2 роки весь світ буде відзначати 200 років з Дня Народження Шевченка. Великий поет народився в селі Моринці, Звенигородського району, а похований на Чернечій горі, поблизу міста Канева. Для вшанування його пам'яті створені Шевченківський заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка» і національний заповідник у місті Каневі, розроблений екскурсійний маршрут «Золота підкова Черкащини».

Ми можемо пишатися відомим селекціонером Львом Симеренком, композитором і оперним співаком С. Гулаком-Артемівським. На Черкащині народились видатний вчений Михайло Максимович, класики української літератури І. Нечуй-Левицький, Михайло Старицький, Тодось Осмачка, художники Іван Їжакевич, Іван Падалка, Катерина Білокур, народний богатир Іван Піддубний, політик В'ячеслав Чорновіл, поет Василь Симоненко, який писав

«Можна все на світі вибирати, сину,
вибрати не можна тільки Батьківщину»

А про Черкащину він писав:

«Чужих країв ніколи я не бачив,
Принад не знаю їхніх і окрас,
Та вірю серцем щирим і гарячим:
Нема землі такої, як у нас...»

- Про кого з видатних людей Черкащини ви хочете розповісти?
(Повідомлення)

IV. Реклама

Приїжджайте до нас на Черкащину. Вас тут зустрінуть хлібом-сіллю привітні працюючі щирі люди. Ви зможете побувати у прекрасному дендропарку «Софіївка», який ще називається «Уманським дивом» та перлиною садово-паркового мистецтва; здійснити екскурсію за маршрутом «Золота підкова Черкащини»; відвідати Чигиринщину – Батьківщину великого гетьмана Богдана Хмельницького, побувати в Успенському соборі та Мотронинському монастирі, які є пам'ятками архітектури, і просто відпочити на мальовничих берегах Дніпра.

V. Хвилинка відпочинку

Рубрика «Традиційне мистецтво Черкащини»

4. Виступ мистецтвознавців

Щоб по справжньому пізнати свій рідний народ, необхідно вивчити мову, історію, культуру.

Хати в нашому краї будувалися з дерева, каменю, очерету, лози, вкривалися соломою, обмазувалися глиною і розмальовувалися орнаментами з квітів.

Тисячі років поширеним у нашому краї є гончарство – виготовлення глиняного посуду, іграшок. Дівчата і жінки любили прикрашати свій одяг вишиваними візерунками: вишивали мережкою, гладдю, хрестиком. Голову прикрашали вінками з квітів зі стрічками. Наш край відзначався багатством тканних виробів. Місцеві майстри виготовляли килими, рядна, скатертини, рушники. Без вишитих рушників не відбувалося жодної важливої події.

Як відомо, Український народ дуже любив і любить співати. Пісня – є душею нашого народу: це і колядки та щедрівки, веснянки та гаївки, купальські та обжинкові пісні.

Для того, щоб більше знати про історію свого краю, потрібно читати літературу і обов'язково відвідувати музеї: наш краєзнавчий музей та художній музей.

Рубрика «Цікаво знати»

5. Виступ науковців

1. Звідки пішла назва міста Черкаси? Існує кілька припущень. Ось одне з них: жили на нашій землі племена черкесів – войовничі люди. Жителі сусідніх поселень Київської Русі почали та називати місто, де вони жили.
2. Восени 1965 року в с. Межиріч, Канівського району виявлено на глибині близько 2 метрів залишки житла людей, які населяли цю територію 15-20 тис. років тому. Помешкання жителів були складені з кісток мамонтів, які в той період жили в нашій місцевості.
3. Біля міста Корсунь-Шевченківського на початку 1944 року відбулася одна з найбільших за всю ВВВ битва.
4. Черкаська область має рівнинний характер поверхні землі. Гір на Черкащині немає. Канівські «гори» та Мошногір'я – це лише підняття на височині.
5. Найпоширеніші гірські породи Черкащини – піски та глини, а також граніт, крейда, буре вугілля та торф.
6. Найнижчу температуру повітря в Черкаській області спостерігали 17 січня 1963 року. Вона склала -34 C° . Найвища температура повітря була зафіксована 10 серпня 1951 року $+38,5\text{ C}^{\circ}$.
7. Для Черкащини характерні такі небезпечні природні явища: посуха, суховії, зливи, град, пилові бурі, хуртовини, туман, ожеледь.
8. Найпоширеніші ґрунти на Черкащині – чорноземи, найродючіші ґрунти на Землі.
9. На хуторі Буда, Чигиринського району росте дуб, йому 1000 років.
10. Лісти займають близько $1/7$ площі області і являють собою угруповання з дерев, кущів і трав.
11. Тварин Черкащини можна умовно поділити на тварин лісів, тварин водойми, тварин полів. Найчисельніша група тварин у нашій області – комахи.

12. Головним видом господарської діяльності є землеробство а також тваринництво, бджільництво, рибальництво.
13. Канівський заповідник – один з найстарших в Україні.
14. У 1996 році «Софіївка» відзначила 200-річчя з дня заснування.
15. Чи можна зараз уявити, що річка Супій колись давно була судноплавною. На її берегах жили племена землеробів та мисливців. До наших предків припливали гості з Причорномор'я і привозили дари. Свідчення про це знайшли у наш час. На околицях села розкопали 15 античних ваз і дубового човна.
16. Таку ж історію можна розповісти і про річку Золотоношку, по якій перевозили різні вантажі та скарби.
17. У Чигирині на Кам'яній горі збереглися сліди давніх козацьких укріплень.
18. У місті Корсунь-Шевченківський і на його околицях є багато пам'ятних об'єктів. Це і «Змієві вали» (Пам'ятники 7-10 ст.) і острів Зелений на Росі, ландшафтний парк за містом (18 ст.).
19. Біля Звенигородки збереглися рештки оборонних укріплень 13 ст. Біля міста на узгір'ї люди збудували вежу, на якій підвісили мідний дзвін. У нього били на сполох, закликаючи людей до оборони, коли в околицях з'являлися печеніги, а згодом і половці. Від цієї гори і пішла назва міста – Звенигородка.
20. У селі Будище Звенигородського району розкинувся парк із стародавньою липовою алеєю. Збереглися і «Тарасові дуби». В одному з них у дуплі малий Тарас ховав свої малюнки.

6. Виступ бібліотекарів

«Реклама книг»

Інтерв'ю:

1. Чому Черкащину називають серцем України? Де знаходиться пам'ятний знак, який так і називається?
2. Як ви зрозуміли, чому екскурсійний маршрут по Черкаському краю називається «Золота підкова Черкащини»?

3. Що називають «Уманським дивом» ?
4. Назвіть районні центри Черкаської області? В якому районі живуть бабуся та дідусь? Чому село має таку назву?
5. Які ви знаєте річки, що протікають територією нашого краю? А в яких річках ви купались?
6. В якій природній зоні знаходиться ваша область?

VI. Кросворд

VII. Вірш «Пісня про Черкаси»

VIII. Підсумок уроку

- Чи сподобався вам урок?
- Чи було цікаво?
- Чи справдилися ваші надії?

IX. Домашнє завдання

Вміти орієнтуватись по карті, знаходити відстані між містами і селами, знати річки Черкаської області. Обов'язково розкажіть батькам про те, що дізнались на уроці.